

Telegraful Român.

Apare Marția, Joia și Sâmbăta

ABONAMENTUL:

Pentru Sibiu pe an 14 cor., 6 luni 7 cor., 3 luni 3 cor. 50 fil.
Pentru monarhie pe an 16 cor., 6 luni 8 cor., 3 luni 4 cor.
Pentru străinătate pe an 24 cor., 6 luni 12 cor., 3 luni 6 cor.

Abonamentele și inserțiunile

să se adreseze Administrației tipogr. arhid., Sibiu, str. Măcelarilor 45.

Correspondențele

să se adreseze Redacției „Telegraful Român”, str. Măcelarilor Nr. 45.
Scrisori nefrancate se refuză. — Articoli nepublicați nu se înapoiază.

INSERȚIUNILE:

Pentru odată 14 fil., — de douăori 24 fil., — de trei ori 30 fil.
rândul cu litere garmond.

Procesul pentru mănăstiri.

— Sentința tablei regești din Budapesta. —

(Urmare).

De altcum și ascultarea prealabilă de martori a dat în privința aceasta rezultat favorabil pentru acționari. Anume, din fasiunea categorică, isvorită din directă experiență, făcută de martorii Mateiu Latinca, Nicolae Latinca, Trifu Selejan, George Miloș, Arsenie Mitru, Florea Ghina, Iovan Păian și Arsenie Petcu, la judecătoria regească din Aradul-nou, iese dovedit faptul, că în vremile de înaintea despărțirii hierarhice, călugării mănăstirii Bezdin făceau serviciu credincioșilor români și în românește, iar în mănăstire se aflau și cărți românești pe seama credincioșilor români. Fasiunea contrară a martorilor Ața Lukici, Iova Tomici, Todor Zsikici, Sava Rapkovic, Todor Martinov, Iosif Konecni, văduva Zsivka Nedelcovici, Ievrem Iorgovan, Acsentie Arsen, Sava Raicovici și Zsiva Sârbovan, nu poate resturna puterea doveditoare a fasiunilor celorlalți martori, pentru că o parte a martorilor acestora se referă în fasiunea făcută la vremile de după despărțirea hierarhică, ceea ce altă parte apoi își întărește numai experiențele principale, iar de aci nu urmează, că în casurile despre cari martorii nu știu nimica, când adevărat în interesul credincioșilor de naționalitate română serviciul bisericesc a fost oficiat din partea călugărului de naționalitate română, nu s'ar fi folosit limba românească.

E dovedit prin fasiunea martorilor Mihaiu Iovici, Petru Amuca, Todor Tolvadian, Vasa Lăpădat, Petru Dumitru, Petru Stoia și Achim Giuconea, ascultați la judecătoria regească din Deta, cumcă în mănăstirea Sângeorgiu, în vremile cunoscute de martori din directă experiență, cu începere cam dela 1848, limba serviciului divin a fost parte exclusiv română, apoi mixtă, iar mai târziu numai sârbească, iar pe seama credincioșilor români erau puse la dispoziție și cărți bisericești române.

E dovedit prin fasiunea martorilor George Ivașcu, Ilie Bon, George Augustin, Avram Petroane și Todor Putnic, ascultați la judecătoria regească din Vârșet, apoi a martorului Ioan Tiesan, ascultat la judecătoria regească din Oravița, fasiuni făcute cu toată hotărârea și pe baza experienței directe, cumcă în mănăstirea Mesici, înainte de a se ordona despărțirea hierarhică dela 1864, limba activității bisericești a călugărilor a fost aproape exclusiv cea română, scaunele din biserică mănăstirii, făcute de credincioși români, aveau inscripții românești, în biserică mănăstirii se aflau cărți bisericești românești, iar călugării proveceau trebuințele religioase ale credincioșilor de naționalitate română din comunele din apropiere, Berecuța și Birda, în limba românească. Fasiunile contrare ale martorilor Liubomir

Raici, Costa Grenaciki, Nicol. Giurici, Nicol. Nedelcovici, Costa Painov, Milovan Tarbanov, Sava Achimovici, Sveztozar Achimovici, Nicolae Balășevici, George Voinovici, George Milencovici, Steva Pavcov, Costa Pavlovici, Petru Alexandrovici, Zsiva Boscovici și Iota M'hailovici nu sunt acomodate se slăbească puterea doveditoare a fasiunilor martorilor înșirați, pentru că martorii aceștia nu au trăit în nemijlocita apropiere a mănăstirii și în legături permanente bisericești cu ea, ci numai când și când o cercetau, iar aceea tocmai din comunitatea bisericească urmează, că față de ei, fiind credincioși de naționalitate sârbească, a fost folosită limba sârbă ca limbă de serviciu bisericesc și de comunicație.

În fine se dovedește prin fasiunea martorului deja amintit Ioan Tiesan, ascultat la judecătoria regească din Oravița, că mănăstirea Zlatița era cercetată de Românii din împrejurime, iar în Voilovița, după mărturisirea făcută de egumenul acestei mănăstiri, cu numele Iorgovici, în fața martorului, slujba românească a fost oprită numai după despărțirea dela 1864, dar totuși numitul egumen, când era singur în mănăstire, ca călugăr rostea rugăciuni și în limba românească în fața cercetătorilor români.

De altcum dovedește și documentul alăturat de acționați la replica de sub LXXI, numărul 143, că locuitorii comunei Zlatița încă la anul 1769 erau Români, mănăstirea deci era cercetată fără îndoială de locuitorii valahi ai acestei comune.

Din cele espuse se poate constata fără orice îndoială, că mănăstirile din acțiune, pe vremea hierarhiei unitare și comune bisericești, până la ordonata despărțire dela 1864, încă au fost unitare și comune, pentru că s'au îngrijit de trebuințele sufletești (bisericești) nu numai ale credincioșilor de naționalitate sârbă, ci și de ale celor de naționalitate română, în mod permanent, și anume: în limba maternă a credincioșilor.

Premițând acestea, tabla regească a aflat de greșită enunțarea din sentința primului for judecătoresc, că mănăstirile se află de present în posesiunea bisericii greco-orientale sârbești din Ungaria, și că starea aceasta de lucruri nu a urmat numai după despărțirea mitropolilor.

Supremul factor, care exerciază preînalta supraveghere asupra bisericilor și are cerc de competență cu privire la organizarea bisericilor, prin rescriptul dela 24 Decembrie 1864, și legislațiunea prin art. de lege IX dela 1868, a decretat categoric, că cu privire la instituțiile bisericești și la averea acestora mitropolia împărțită acum în două se încerce ajun-

gerea la înțelegere, iar în cas că aceasta nu succede, să se pășască pe calea procesului. Decretarea aceasta cuprinde în sine și declarația, că sub decursul procedurii stabilite pentru regularea raporturilor de avere, în privința instituțiilor bisericești se menține starea de lucruri de până aci, adică, raporturile referitoare la averea instituțiilor bisericești rămân până la regularea lor finală în starea în care le-a aflat despărțirea ordonată la 24 Decembrie 1864, precum cu privire la comunitățile mixte bisericești rescriptul preînalt din 24 Decembrie 1864 o și accentuează aceasta în mod pronunțat. Iar pe vremea despărțirii hierarhice, mănăstirile au funcționat în interesul și folosul ambelor naționalități, și astfel pe vremea organizării unitare și comune bisericești, ce a existat înainte de 24 Decembrie 1864, — 164 de ani, — și jurisdicțiunea de drept asupra lor a fost exerciată de mitropolia unitară și comună, deci nu exclusiv sârbească, în numele ambelor naționalități. Nici vorbă nu poate se fie deci despre aceea, că jurisdicțiunea de drept, dela unirea bisericească din 1700, până la 24 Decembrie 1864, exerciată asupra mănăstirilor de către mitropolia comună sârbă-română, iar dela 24 Decembrie 1864 numai de cea sârbească, chiar dacă ar putea fi considerată ca isvorită din raporturi de drept privat, ar fi identică cu posesiunea de drept privat, exerciată în favorul bisericii sârbești.

Cumcă aceasta jurisdicțiune de drept, pe vremea hierarhiei unitare și comune de până la 24 Decembrie 1864, nici factorii cari au exerciat asupra bisericii, după faptele stăruite de drept de atunci, supraveghierea preînaltă politică, nu au considerat-o ca o exclusivă posedare a naționalității sârbești, se învederează, în afară de cele înșirate până acuma, în mod viu și din cuprinsul documentului alăturat sub D.) la replica din procesul pentru mănăstirea Hodoș-Bodrog, judecat astăzi de tabla regească sub numărul 11,140,914.

La rugarea patriarhului și mitropolitului greco-oriental din Carloveș, înaintată ministerului ces. reg. din Viena, pentru subordonarea finală a mănăstirii Hodoș la episcopia din Arad, ori Timișoara, pentru decretarea conservării caracterului sârbesc și al serviciului divin slav cu privire la această mănăstire, numitul ministeriu a decretat în ordinațiunea din 17 Februarie 1854, punct 2, cumcă:

«Misiunea mănăstirii Hodoș, precum și a tuturor instituțiilor bisericești, nu poate se fie decât promovarea, după putință, a scopurilor religioase. Caracter îngust naționalist, îi compete tot atât de puțin, ca și bisericii în general, și el nu poate fi dedus nici din naționalitatea întemeietorului. Din contră, raporturi de limbă și de naționalitate numai întru atâta au se fie ținute în vedere, întrucât le reclamă promovarea scopurilor religioase. Prin urmare, alegerea limbei folosite la serviciul divin o hotărăște egumenul mănăstirii și episcopul die-

cezan, totdeauna amăsurat pretensiunilor credincioșilor, pentru care se oficiază, și tot astfel și din acest punct de vedere hotărăsc, ce limbi au se cunoască călugării primiți în mănăstire».

Cumcă exercierea jurisdicțiunii de drept dela 24 Decembrie 1864 până în ziua de astăzi nici mitropolia greco-orientală sârbească nu o consideră de un astfel de fapt de drept, care ar stabili în favorul ei părerea despre dreptul de proprietate, urmat din posedare, oferă dovadă neîndoioasă declarația mitropoliei greco-orientale sârbe din actele de proces, referitoare la mănăstirea Hodoș-Bodrog, dar în special declarația cuprinsă în apelația de sub numărul 51709/1914, congruentă cu poziția luată acum de tabla regească, că jurisdicțiunea de drept, exerciată din partea autorităților bisericești, asupra mănăstirilor administrate de hierarhia unitară până la 24 Decembrie 1864, după despărțirea întâmplată atunci a fost considerată de provisorie din partea ambelor mitropolii și existentă numai până la decederea cu putere de drept din partea judecătoriei asupra pretensiunilor ridicate cu privire la ele.

Din toate acestea urmează, că jurisdicțiunea de drept, exerciată asupra mănăstirilor din acțiune din partea mitropoliei greco-orientale din Carloveș, dela unirea bisericească din 1700 încoace, până în ziua de astăzi, chiar dacă s'ar putea aplica în privința aceasta regule valabile de drept privat, cum s'a accentuat și mai înainte, nu poate fi considerată ca posedare, care stabilește pe seama acționaților dreptul de proprietate. Din contră, fiindcă nu se discută, că mănăstirile toate au fost înființate în vremea premergătoare hierarhiei comune și unitare dintre 1700 și 1864, este de examinat, că viața bisericească în acele părți de țară, pe al căror teritor se află mănăstirile, înainte de 1700 ce caracter avea, pentru că acest caracter, în lipsa altor date mai sigure, e singurul arătător pentru stabilirea, că oare înainte de 1700 mănăstirile fost'au instituțiuni bisericești ale națiunii sârbe ori române, sau poate și în epoca aceea ale amândurora?

Efectul pe care l'a avut asupra vieții bisericești imigrarea sârbească de sub conducerea lui Arseniu Cernoevici la anul 1690 nu e de importanță în procesul acesta, pentru că mănăstirile au fost întemeiate înainte de 1690 și pentru că abia la câțiva ani după imigrare s'a înființat hierarhia comună și unitară. Efectul bisericesc al imigrării s'a arătat deci în cea mai mare parte în organizarea comună și unitară bisericească, după cum adevărat și art. de lege XXVII dela 1791 garantează în mod declarat pe seama tuturor locuitorilor din țară, de legea greco-neunită, întrucât nu se contrazice aceasta cu constituția fundamentală a țării, privilegiile primite dela înaintașii regelui.

Dar mai departe, între Sârbi veniți sub conducerea lui Arseniu Cernoevici, după opurile istoricilor (Ian-

